

sünk után értesültünk arról, hogy említett gyűjtemény egyik mikrofilmje már 1949-ben elkészült és állítólag Magyarországon van.)

A moszkvai és leningrádi tud. intézményekben gyűjtött „hungarica” bibliográfiát kéziratban hazahoztuk; *Rejtő István* gyűjtése még mikrofilmezésre vár.

K. G. G.—R. I.

Kiss József tanulmányútja a Román Népköztársaságban

Kiküldetésem eredetileg négy hétre szólt, de a Román Tudományos Akadémia előzékenysége révén sikerült kinntartózkodásom időtartamát két héttel meghosszabbítani, így június 1-től július 15-éig időzhettem a Román Népköztársaságban. A következő helyeken végeztem könyv- és levéltári kutatásokat: Bukarest: Akadémiai Könyvtár; Kolozsvár: Egyetemi Könyvtár, az Akadémia kolozsvári fiiláléjához kapcsolt 1. 2. és 3. sz. Könyvtár, az Akadémia Történelmi Levéltára; Marosvásárhely: Tartományi Könyvtár, Bolyai Könyvtár; Nagyvárad: Tartományi Levéltár, Tartományi Könyvtár; Nagybánya: Tartományi Levéltár, Tartományi Könyvtár; Nagybánya: Tartományi Levéltár és Nagyenyed: Bethlen Könyvtár. Leghosszabb ideig, kb. egy hónapon át, a kolozsvári gyűjteményekben dolgoztam, a többi említett helyekre főként Kolozsvárt gyűjtött anyagom kiegészítése végett látogattam el.

Tanulmányutam fő célkitűzése az intézetünkben készülő Petőfi-bibliográfia lehető teljes erdélyi magyar nyelvű anyagának összegyűjtése, ill. a Magyarországon nem hozzáférhető források adataival való kiegészítése volt. Ennek eredményeként közel 2000 új, gyűjtésünkben eddig nem szerepelt, ill. a budapesti könyvtárakban nem ellenőrizhető adattal gyarapítottam a Petőfi-bibliográfiát: köztük számos önálló művel is (Petőfi-kiadások, Petőfiről szóló vagy Petőfi-vonatkozású munkák), túlnyomórészt azonban a fontosabb erdélyi folyóiratok és hírlapok, így az *Ellenzék*, *Keleti Újság*, *Brassói Lapok*, *Székelyföld* stb. nálunk hiányos sorozatainak cikkanyagával. Ezekből a folyóiratcikkek közül (alkalmi, ünnepi írások, tárcák, riportok, adalékok stb.) nemcsak az egyébként igen jelentős erdélyi Petőfi-kultusz eseményci ismerhetők meg, hanem bővelkednek Petőfi életére és műveire vonatkozó értékes elemzésekben, megállapításokban és új adatokban is. A Petőfi-versek egykorú erdélyi röplapkiadásainak tisztázása végett átnéztem a könyvtárak röplapgyűjteményeit, megtaláltam a Nemzeti dal néhány egykorú kiadását, továbbá Bem tábornoknak azt a nyomtatott napi-parancsát, melyen a kitüntetettek nevei közt Petőfié is ott szerepel. A marosvásárhelyi Bolyai-Könyvtár gazdag anyagának felhasználásával az erdélyi iskolai értesítőkből megjelent tanulmányok adatait jegyeztem fel.

Sok időt fordítottam kéziratok gyűjtemények átnézésére is. Kolozsvárt az egykori „negyvennyolcas ereklyemúzeum” kéziratanyagában több fontos Petőfi-émlékezés (Teleki Sándor, Imreh Sándor stb.) eredeti szövegére akadtam, köztük ismeretlenre is, mint Csutak Vilmosra. Nagyenyeden jegyzéket készítettem Meltz Hugó mindeddig kiadatlan levelezésének több mint félszáz darabjáról, melyek a „Petőfiana évkönyv” c. sok szempontból jelentős vállalkozással kapcsolatosak. Több erdélyi kutató közreműködésével hozzájuttattam néhány Petőfire vonatkozó anyakönyvi bejegyzés (házasságlevél, Petőfi és felesége mint kereszt-szülők, Petőfi reverzálisára vonatkozó hivatalos irat) mikrofilm-másolatához is. Ezek az Országos Levéltárba kerültek. A fontosabb „leletek”-ről készült többi mikrofilm-felvételt az Akadémia Könyvtára mikrofilmtárána adtam át.

Vállaltam és teljesítettem néhány, Petőfi-kutatásaimon kívül eső, tudományos jellegű megbízatást is: mikrofilm-másolatot készítettem Honter János „Odae cum harmoniis” c. kiadványának (Brassó, 1562) Nagyszebenben őrzött egyetlen ismert példányáról, továbbá az egykori kolozsvári unitárius kollégium ifjúsági képzőintézetének több, a szabadságharc előtti időből való kéziratok gyűjteményéről.

K. J.

Klanczay Tibor tanulmányútja a Német Demokratikus Köztársaságban és Olaszországban

1959 nyarán folytatott levéltári kutatásaim célja Zrínyi Miklós leveleinek összegyűjtése volt, a készülő Zrínyi kritikai-kiadás számára. Sikerült 14 eddig ismeretlen — s részben igen fontos és érdekes — Zrínyi-levelet találnom, még pedig 1-et a Deutsches Zentralarchiv Merseburgban elhelyezett részlegében, az egykori titkos porosz állami levéltárban; 4-et a drezdai Sächsisches Landeshauptarchiv-ban; 6-ot a velencei Archivio di Stato-ban és 3-mat a velencei Museo Correr kéziratárában.

Az egykori porosz, szász és velencei államok levéltáraiban található e levelek két csoportra oszthatók. Az egyikbe tartoznak azok a levelek, melyeket Zrínyi a császárnak,

vagy más fontos személynek, vagy testületnek írt, s amelyek másolatát az egyes államok követi megszerezték, s mint fontos dokumentumokat kormányuknak tájékoztatásul megküldötték. Ezek a levelek természetesen másolatok, de ha az eredeti nincs meg, azt hasznosan pótolják. Ebbe a kategóriába tartoznak az összes merseburgi és drezdai levelek, valamint a velencei Museo Correrben levő három levél. Hozzá kell mindehhez tennem, hogy a porosz, szász illetve velencei követek által gyűjtött levélmásolatok között az említettek kivül még több Zrínyi-levél másolata is megtalálható, de ezek szövege máshonnan már eddig is ismeretes volt. Ezeket a másolatokat Merseburgban és Drezdában a Bécsben működő porosz ill. szász követek jelentéseihz csatolva találtam. Velencében azonban a követi jelentések ilyen mellékleteket alig tartalmaztak, s ott a rengeteg követi jelentés átnézése e szempontból eredménytelen volt. Szerencsére sikerült azonban az 1661—1664-ben Bécsben követi tisztséget betöltő Giovanni Sagredo magánlevéltárát megtalálnom, a Museo Correr kéziratárában, s itt akadtam rá az általa gyűjtött okmány- és levélmásolatokra, közöttük Zrínyi leveleire is. Természetesen a Zrínyi-levelek keresése közben megfordult a kezemen számos egyéb fontos magyar eredetű irat és levél másolata is, melyek egy része történeiszek előtt ismeretlen. Ezekről a fontos forrásokokról részletes tájékoztatást adtam a Levéltárak Országos Központjának.

A megtalált Zrínyi-levelek másik csoportját azok képezik, melyeket Zrínyi közvetlenül külföldi személyeknek vagy hatóságoknak írt. Ilyeneket csak a velencei állami levéltárban találtam, mivel a porosz és szász fejedelmekkel Zrínyi közvetlen kapcsolatban nem állt. Velencében a Signoriához írt hat eredeti levelét találtam, — jóval kevesebbet mint amire számítottam. Ezek a levelek a „Lettere Principi” gyűjteményben vannak, ahová a külföldi uralkodók és egyes egészen kiemelkedő más külföldi személyiségek leveleit sorolták. Zrínyinek azonban jóval több a Signoriához írt levele lehetett, s ezek nyilvánvalóan egyes velencei kormányziszervek irattáiraiban lappanghatnak. Ez utóbbiakban azonban a kutatás rendkívül nehéz, mert nincsenek segédletek (indexek, elenchusok stb.) s így az óriási velencei bürokrácia tengerében hallatlan mennyiségű köteget kellene átlapozni egy-egy levél érdekében. Tettem ilyen irányú kísérleteket is, de ezek eredménytelenek voltak. — A Signoria mellett szerettem volna Zrínyinek egyes velencei személyekhez írt leveleit is megtalálni. Ezek közül reményltem kecssegetett a Bécsben követi tisztséget viselő Giovanni Sagredo már említett magánlevéltára, mivel Sagredo jelentései szerint „titkos levelezést” folytatott Zrínyivel. Sajnos Zrínyinek hozzáintézett levelei nincsenek meg, talán Sagredo éppen titkos és bizalmas voltak miatt mindig megsemmisítette azokat. Hasonlóképpen nem járt eredménnyel a Zrínyinek velencei rokonaihoz írt levelei utáni nyomozásom. A Zrínyi-család olasz ágának, a XX. században kihalt velencei Sdrin-családnak a levéltárát ugyanis nem sikerült megtalálnom. Közgyűjteményben nincs, s a szakemberek sem tudnak róla. Idő hiányában nem volt módom a család örököseit felkutatnom, s azoknál érdeklődni, lehet, hogy ezen az úton más alkalommal még lehet majd valami eredményt elérni.

K. T.

Komtovszki Tibor tanulmányútja Csehszlovákiában

1959. május 10-étől június 10-éig tartózkodtam Csehszlovákiában s Szepesváralja, Trencsén, Bicsé levéltáraiban, ill. könyvtáraiban dolgoztam. Tanulmányutam célja XVII. század eleji irodalmunk szlovákiai levéltárakban őrzött anyagának a tanulmányozása. Viszonylag tüzetesebben a nemrégiben Bicsére került Thurzó-levéltár missiliseit néztem át. A levéltár anyagáról Ila Bálint (Levéltári Közlemények 1933) részletes ismertetést közölt s cikke alapján ellenőrizni lehetett a levéltár állományának az épségét. A levéltárban példás rendben minden megtalálható: így Thurzó György 1597-ben lezajlott velencei útjáról készült naplójának a másolata, melyben Velence építészetről is megemlékezik. Megvan Thurzó György és Thurzó Imre levelezése (Thurzó Imre wittenbergi éveiből), különféle naplók a XVII. század elejéről. Előkerült Rimay néhány „ismeretlen helyről” publikált levelének eredeti kézirata. Ugyanitt találtam néhány Rimayval kapcsolatos iratot, ill. levelet. Ugyancsak a Thurzó-levéltárban találtam néhány Jób János levelet, valamint egy Zrínyi levelet (1655-ből). Zrínyi levelét folyóiratunk 1960/1. számában közöltem.

Trencsénben (Illésházy-levéltár) csak rövid ideig tartózkodtam. Illésházy István naplójának a nyomára nem sikerült semmiféle utalást találni, a levéltárosok nem tudják, hova kerülhetett. Ottlétem alatt készülőfélben volt egy pontos katalógus a missilisekről.

Szepesváralján (Káptalani-levéltár) jónéhány Balassi-dokumentum került elő, főleg az 1586 körüli, Balassi életének eléggé zavaros periódusából. A Balassi-dokumentumokat, okmányokat külön nem publikálom; ezek egy tervezett Balassi Okmánytár-ban jelennének meg a már ismert iratokkal együtt.

A németországi megjelenéseken kívül kiterjesztettem kutatásaimat a Szovjetunióban, Ausztriában, Csehszlovákiában, Svájcban és Franciaországban megjelent németnyelvű sajtótermékekre is. Az utóbbi államokban megjelent folyóiratok azonban igen hiányosak az NDK könyvtáraiban. A Ministerium für Kultur, a Deutsche Bücherei, a berlini Párttörténeti Intézet, a Staatsbibliothek és a Finn-ugor Intézetben Prof. Dr. Szent-Iványi Béla nagylelkűsége folytán lehetővé vált számomra a felkutatott anyag egy részének mikrofilmzése. Az ismeretlen és nagy jelentőségű kisebb terjedelmű regényeken kívül filmre vétettem igen sok verset, novellát, publicisztikai anyagot, vitacikket, stb. Bő válogatásban filmeztettem a korabeli irodalmi és kulturális élet jobb megértése szempontjából nélkülözhetetlen nem magyar szerzőktől származó anyagokat is. Így kb. 2200 oldalnyi szöveget sikerült filmre vétetnem, ami becslésem szerint az egész anyagnak talán felét teszi ki, a nagyobb terjedelmű regényeket nem számítva. A kutatás folytatása esetén elengedhetetlen, hogy Akadémiánk a mikrofilmzésre is adjon anyagi eszközöket a kutatóknak, valamint, hogy viszonyozza a német intézmények önzetlen nagylelkűségét.

A német proletárirói mozgalmon belül (a magyar írók egy része a Szovjetunióban is e szervezet tagja volt) tevékenykedő magyar írók munkásságának jobb megértése érdekében tanulmányoztam azt a feltáró és elméleti munkát is, amelyet e korszakot illetően a különböző német tudományos intézményekben végeznek. A szocialista irodalom hagyományainak feltárása terén igen kedvező körülmények közt archívumok, kutatóintézetek sora, egész kutatói gárda dolgozik az NDK-ban.

Kutatásaim mellett néhány intézetünket érdeklő ügyben is igyekeztem eljárni. Így jelentősen sikerült előrevinni a németországi magyar proletáriróadalom: bibliográfiája elkészítésének ügyét. Meglátogattam több olyan személyt, akikkel intézetünk korábbi kapcsolatban állt (Erwin Strittmatter, H. Holzhauser, Edgar Kirsch, Joachim Müller, Henrik Becker, Frau Ingeborg Spriewald, H. Pohrt s mások). A kutatóintézeteken kívül kulturális intézményeket is felkerestem. Készülő ún. proletárkötetünk elhelyezéséről az Aufbau Verlaggal; munkatársaink weimári utazásának előkészítéséről a berlini Staatssekretariatnál és a weimari intézettel; munkatársaink írásainak elhelyezéséről pedig a Deutsche Literaturzeitung szerkesztőjével tárgyaltam. Megbeszélést folytattam az Akadémián az intézeti terveinkben szereplő magyar-német irodalmi kapcsolatokról szóló tanulmánykötetünk ügyében. Tanulmányoztam a lipcei írófőiskola munkásságát.

Munkám a feltárt anyagot illetően talán hasznosnak tekinthető, azonban az anyag igen nagy voltára való tekintettel befejezettnek semmiképpen sem.

I. L.

Klaniczay Tibor római tanulmányútja

A Magyar Tudományos Akadémia kiküldetésében, egyhónapos ösztöndíjjal 1960. június 25-től, július 25-ig tartózkodtam Olaszországban, túlnyomórészt Rómában. Feladatomban elsősorban a Zrínyi Miklós készülő kritikai kiadásával kapcsolatos különböző munkák elvégzése volt. Ezeket elvégeztem, közelebbről az alábbiakat: A Biblioteca Nazionale és a Biblioteca Casanatense anyagában megkerestem Zrínyi prózai műveinek azokat a forrásait, melyek Magyarországon nem voltak megtalálhatók, s melyek szövege a kritikai kiadáshoz nélkülözhetetlen. Így Pietro Mattei, Vincenzo Buonaccorsi, Maiolino Bissaccioni, Scipione Ammirato, Lelio Savorgnano és Vittorio Siri műveit, s tisztáztam Zrínyi Vitéz Hadnagyának, illetve Mátyás tanulmányának a XVII. századi olasz szerzőkhöz való viszonyát. Ezen túlmenően, ugyancsak a kritikai kiadás érdekében meghatároztam Zrínyi könyvtárjegyzékének számos eddig még nem azonosított tételét, aminek a révén most teljesebb képet nyerhetünk Zrínyi olvasmányairól. E konkrét könyvtári munkák mellett, igyekeztem tájékozódni a reneszánsz és barokk korra vonatkozó újabb olasz szakirodalom felől, s össze is állítottam azoknak a legfontosabb új, s nálunk még ismeretlen műveinek a jegyzékét, melyeket Intézetünknek majd meg kell szereznie. A nyári időszak miatt személyes tudományos kapcsolatok kiépítésére kevésbé volt módomban, sikerült azonban megismerkednem *Enrico Castelli* professzorral, a Centro Internazionale degli Studi Umanistici elnökével. Castelli szívesen vennie a magyar tudósok bekapcsolódását a Centro munkájába, részvételüket a kongresszusokon, s megígérte, hogy a jövőben ezekről a Magyar Tudományos Akadémiát, illetve Intézetünket értesíteni fogja.

Római tanulmányutamban során az Accademia d'Ungheria biztosított otthont, lehetővé téve munkám zavartalan végzését. A néhány éve újból működő római magyar Accademia a jövőben nagy szerepet tölthet be a magyar és olasz irodalomtörténezek kapcsolatainak kiépítésében és az Itáliában elvégzendő magyar irodalomtörténeti kutatások előmozdításában. Ezekről a kérdésekről megbeszélést folytattam *Merényi* elvtársal, az Accademia igazgatójával. Sajnos az Accademia jelenlegi státuszban levő munkatársai között senki sincs, aki irodalommal foglalkoznék, s ezért igen helyeselhető *Merényi* elvtársnak az a javaslata, hogy az

Accademia személyzete minél előbb egészüljön ki egy irodalommal-irodalomtörténettel foglalkozó szakemberrel, vagy legalább is állandóan tartózkodna ott — egymást váltva — hosszabb ideig (egy évig, vagy félévig) egy-egy irodalomtörténész ösztöndíjas. Kívánatos, hogy az Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia ezt a nagy jelentőségű tervet minél hathatósabban támogassa.

K. T.

Nyirő Lajos párizsi tanulmányútja

1960 januárjában egyhónapos tanulmányúton voltam Párizsban. Többrendű feladatot tűztem magam elé. Jelentékenyen kibővítettem az orosz forradalmi demokraták tragikumelméletéről készülő disszertációm bibliográfiáját. A francia irodalomtudomány művelői ugyanis sokat foglalkoztak és foglalkoznak a tragikum elvi kérdéseivel, s mivel Belinszkijnél, de éppúgy Csernisevszkijnél és Dobroljubovnál Shakespearenek nem kis szerepe volt esztetikájuk alakulásában, tanulmányoztam Shakespeare franciaországbeli fogadtatását s a drámái körül lezajlott szenvedélyes vitákat. Az orosz forradalmi demokraták magyarországi és külföldi fogadtatása szempontjából igen érdekes az ezzel kapcsolatban felmerülő nihilista mozgalom problémája. A franciák több monográfiát is írtak e kérdésről, melyeket sikerült most megismernem (pl. Armand Coquart: Dmitri Pisarev (1840—1868) et l'ideologie du nihilisme russe, 1946; Henri Granjard: Ivan Tourguénev et les courants politiques et sociaux de son temps, 1954.).

Igyekeztem betekintést nyerni a francia irodalomelméleti kutatások, valamint az összehasonlító irodalomtörténettel kapcsolatos elvi problémák jelenlegi helyzetébe. E célból felvettem a kapcsolatot e tudományág egyik specialistájával, Jacques Voisine professzorral, akinek a hatékony segítségével igen hasznos bibliográfiát állítottam össze, s aki megnevezte azokat a holland és más nemzetiségű tudósokat is, akikhez további felvilágosításért fordulhatok. Külön hálás vagyok neki, hogy komoly forrásokra mutatott rá a tragikum kérdésének tanulmányozásához s Franciaországból való visszatértem óta is újabb anyagot juttatott el nekem a tragikum-kérdésről. Az Akadémia megbízásából tárgyaltam vele a magyar irodalomtörténetészeknek az utrechti összehasonlító irodalomtörténeti kongresszuson való részvételéről is.

Módomban állt több irodalomtörténéssel személyes kapcsolatot is kiépítenem. Ebben nagy segítségemre volt Louise Mamiac, a France-Hongrie c. folyóirat szerkesztője. Többek közt felkerestem az Europe c. folyóirat főszerkesztőjét, Pierre Abraham-ot, akivel elbeszélgettem a francia irodalom és irodalomtudomány helyzetéről. Megtudtam tőle, hogy terveik szerint egy teljes számot szentelnek a magyar irodalomnak. Továbbá megismerkedtem Francis Cohen-nel is. Találkoztam Claude Frioux fiatal szlavista tudóssal, aki intenzíven foglalkozik Majakovszkij költészetével és a 20-as években kialakult szovjet kritikai élettel. Az Etudes Russes et Soviétiques c. folyóirat szerkesztőségének egyik aktív tagja. Vele elbeszélgettünk a francia russisztika jelen állapotáról. E kérdésről a Világirodalmi Figyelő számára cikket is ígért. Felkerestem André Mazon professzort is, az Institut des Etudes Slaves vezetőjét, az Etudes Slaves c. folyóirat egyik alapító tagját és jelenleg is tevékeny szerkesztőjét, akitől az iránt érdeklődtem, hogy a kutatók, az egyetemisták közül akadnak-e olyanok, akik az orosz forradalmi demokratákkal foglalkoznak. A Mazon professzorral folytatott eszmecsereből kiderült, hogy a francia szlavisták nem értékelik kellőképpen az orosz forradalmi demokraták jelentőségét. A professzor megkért arra, hogy disszertációm Belinszkij-re vonatkozó részét juttassam el neki közlésre.

Ny. L.

Törő Györgyi csehszlovákiai tanulmányútja

Tanulmányútam célja (1960. május 30—június 27.) az Irodalomtörténeti Intézetben készülő Petőfi-bibliográfia anyagának kiegészítése volt. Oly Petőfiről írt, a mai Csehszlovákia területén megjelent önálló magyar nyelvű műveket és hírlapi cikkeket kerestem, melyek hazai könyvtárainkban nem találhatóak meg. Itthoni előkészítő munka után, melynek során megállapítottam, hogy milyen anyagok nem találhatóak meg Magyarországon, munkám két irányú volt: egyrészt kerestem a jelzett, s itthon nem talált cikkeket, másrészt — s ez volt a jelentősebb s több időt igénylő munka: a szlovákiai könyvtárak katalógusait átnézve, ottani magyar nyelvű újságok, folyóiratok átlapozásával új, eddig még egyik bibliográfiában sem szereplő számunkra eddig ismeretlen, Petőfiről szóló cikkeket, írásokat kutattam fel s dolgoztam fel bibliográfiai szempontból.

Munkám során a különböző könyvtárakban — miután a szakemberektől érdeklődtem, mely lapokban található leginkább Petőfiről szóló cikkeket — 32 évfolyam napilapot, 60